

Intézményi hatalom a modern szülészeti kultúrában

A szülésről az antropológus szemével

Kultúránkban szüléskor sok mindent tesznek a nőkkel, ami traumatizáló számukra, de nem támasztják alá kutatási eredmények. Többnyire olyan gyakorlatokról van szó, amelyeken keresztül a hatalommal bíró intézmény szabályozza az ott zajló eseményeket, az egyéneket pedig a kórházak, a személyzet és a páciensek esetében alárendelt és aláztos szerepben tartja. Ezek az eljárások nem tekinthetők tudományosnak.

Amikor egy nőt felvesznek egy kórházba, olyan társas közegben találja magát, amely mind az ő, mind a többi személy viselkedését szabályozza. A kórházi bürokrácia biztosítja a konformitást és az engedelmisséget, a hierarchikus irányítási rendszer pedig bünteti a szabályoktól és a protokolloktól való eltérést, jutalmazza azok megkérdőjelezés nélküli betartását. Mindez drámaian eltér attól, ahogyan a szülés régen zajlott.

Történetileg a szülést mindig is a nő életének jelentős fordulópontjaként tartották számon, amely megerősíti a társas kötődéseket a közösségen belüli családok között. Az asszonyok ilyenkor összejöttek, hogy az anya, a baba és kultúrájuk szempontjából megbeszéljék minden egyes szülés jelentését. A gyógyszerek és a gyógyítás tudománya minden asszony háztartásában ismert praktika volt. A szülő nőkről világszerte barátnők és bábák gondoskodtak, a szülés helye pedig kizárólagosan női felségterület volt.

A középkori Európában a vajúdás kezdetekor az asszony összehívta „nővéreit”(god-sibs), a férfiak pedig elhagyták a házat. A nők (az anyát is beleértve) erős italokat fogyasztottak – noha a szülést kockázatos dolognak tekintették, gyakorta kísérte nagyobb vigadalom, mint egy lakomát.

A ‘god-sib’ szó később ‘gossyp’-ra, azaz pletykára változott. (Ez némi betekintést adhat abba, vajon hogyan látták a férfiak a „nővérek” érkezését és a férfi fennhatóság lecserélését az otthonukban…) A Szűz Mária szülését és Keresztelő Szent János születését ábrázoló sienai és firenzei festményeken esetenként akár hat asszonytársi segítőt is láthatunk: ételt-italt hoznak a szülő nőnek, valamint fürdetik és bepólyázzák az újszülöttet. Számos tizenhatodik és tizenhetedik századbéli feljegyzésben leírják, hogy az asszonyok a méhösszehúzókat stimuláló és fájdalomnyhító gyógyító füveket és teákat, a vajúdo masszírozására szolgáló különleges kenőcsöket és balsamokat, valamint alkoholos italokat és a szülés után elfogyasztandó tápláló ételeket hoztak. Valaki esetleg elhozta a „Mária-övet” is – ez általában egy élénkvrös selyemöv volt, amelyet az asszony csípője vagy combja köré csavartak, hogy Szűz Mária spirituális támogatásával is segítsék a szülést. Esetenként a helyi zárda is tartott ilyen „Mária-övet”, amelyet ki-kikölcsönöztek a környékbeli szülésekhez, vagy netán a család birtokában volt egy öv, melyet a nők továbbadtak egymásnak.

Észak-Amerikában a nők gyakran távoli farmokon vagy vidéki előörsökön éltek, ezért komoly erőfeszítést kívánt, hogy a barátnők és rokon asszonyok jelen lehessenek a szüléseknél. A nők nemritkán hosszú utat tettek meg, hogy egy-egy szülésnél ott legyenek, és napokig vagy akár hetekig is maradtak. A barátnők és női rokonok mindent eligazítottak a szülés helyszínén – még akkor is, amikor amúgy orvos is jelen volt. Így az orvos nem mert olyasmit tenni, amivel a megjelent asszonytársi segítők nem értettek egyet. Akkoriban a fiatal orvosoknak (akik még kezdő szülészek voltak és kevés gyakorlati tapasztalatuk volt) először a saját otthonaikban kellett gondoskodniuk a szülő nőkről, ahol komoly tapasztalattal és a tennivalókról igen erős véleménynyel bíró asszonyokat találtak. Egy korabeli orvos beszámolója szerint

egyszerűen lehetetlen volt steril körülményeket biztosítani, „a páciens levetkőztetni és szappannal vagy kefével nekiesni vagy netán leborotválni”, mert öt-hat szomszédasszony volt jelen (köztük talán a nő saját anyja is), akik maguk is mind sokgyermekes családanyak voltak. Vidéken a nőbarát, nők által kísért otthoni szülések némileg módosult formában még a huszadik században is folytatódtak.

A kizárólag férfi orvos segítségével zajló szülés gyakran veszélyes volt: akár a kórházakban – ahová nyomorban élő nők mentek, saját testükkel biztosítva klinikai alapanyagot a tanuló szülésznek számára –, akár a kórházon kívüli szülőotthonokban vagy otthon. Leedsben például 1920 és 1929 között a legszegényebb kerületekben a bábás szüléseknél a nők három ezreléke halt meg gyermekszülésben. Ugyanez az adat a középosztálybeli kerületekben (ahol az orvosok kísérték a szülést) hat ezrelék volt. A The Lancet így írt ettől:

A bábát felkérő középosztálybeli nők arra számítanak, hogy maguk szülnek majd. [⋮] Az a nő, aki orvost keres, [⋮] gyakran azzal az elvárással teszi, hogy ha a szülés nem halad a megfelelő tempóban, a mesterséges segítség kéznél van, és azonnal elérhető.

A szülés a második világháború alatt biztonságosabbá vált. Ennek egyik oka az volt, hogy a férfiak a frontokon voltak, így a szülésvezetés felelőssége újra a bábák kezébe került – a szülés pedig egy rövid, átmeneti időre újra nő-központú lett. Amikor a háborút követően a férfiak újra visszavették az irányítást, a szülésznek gyakran alig várták, hogy a szülő nőknél új technológiákat próbálhassanak ki, hogy bemutathassák, mi mindenre képesek. Noha az alapkészségeket orvostanhallgatóként továbbra is bábaktól tanulták, karrierjük előrehaladásával mind inkább a rendellenes és „érdekes” esetekre összpontosítottak, így gyakran soha többé nem láttak normális vajúdást és szülést. Ez mind a mai napig így van.

Noha napjainkban a szülés biztonságosabb, mint valaha, sok nő számára mégis lesújtó tapasztalatot hoz, amelynek emléke életük végéig kísérti őket. Az anyává válás kórházi, technokrata kultúrában zajlik, és gyakran félelmet keltő megpróbáltatás lesz belőle. A nőket fizikailag lekötözik és pszichológiai „agymosást” végeznek rajtuk, majd kinyilvánítják és fenntartják felettük az orvosi és technikai rituális hatalmat. Ez még akkor is megtörténik, ha a fájdalom epidurális érzéstelenítéssel uralják, ha képek vannak a falon, virágos függönyök az ablakokon, hintaszék és mintás takaró az ágyon – még akkor is, ha a nőket meggyőzték arról, hogy volt választási lehetőségük, és hogy szabadon hozhattak döntéseket. A modern kórház – nem kevésbé, mint bármely hagyományőrző társadalom – ránk erőlteti a szülési kultúrát.

A szülés intenzív és intim élmény. Ennek ellenére a szülés medikalizált vezetése nyilvános helyé teszi a szülőszobát: a nő nemi szerveit közszemlére állítják az arra járó ismeretlen munkatársak előtt, orvostanhallgatók nézik őket, ismeretlenek vizsgálják és értékelik a szülés folyamatában elért haladásukat, a szülésükről szóló dokumentációt pedig műszakról műszakra adogatják egymásnak a teamek. Vadidegen emberek jöhetnek be a szobába, akik egyszerűen bejelentik, hogy „most megvizsgálják”, majd kesztyűs kézzel a hüvelyébe nyúlnak. Ez a vezetési rendszer elbizonytalanító, megalázó és félelmet keltő a nők számára. Ám a gondozás felaprózottsága nemcsak kellemetlen, hanem veszélyes is: olyan körülményeket teremt, ahol az anyák könnyebben lesznek zaklatottak, méhtevékenységük lanyhul, a szülés pedig lelassul. A vele történő eseményekért senki sem vállal személyes felelősséget. A feléje sugárzott üzenetek nem egyértelműek. Megértés helyett csak információteredékeket kap. Mindez katasztrofális hatásokkal járhat.

További részletek olvashatók Sheila Kitzinger magyarul most megjelent könyvében, A szülés árnyékában, Katarzis vagy krízisben.

<http://www.szules.hu/index.php?id=1922&cid=31202>

<http://www.sheilakitinger.com/>